

САҢА ОЛОХ

2021 снл
Бэс ыйын
25 күнэ
бээтинсэ
№ 45
(11798)

Чурапчы улуунун хаһыата ● ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР ● sanaa.oh

Бэгийнсэ бэс нийлэн 24> субута бэс нийлэн 26> бэсрүүдэндэ бэс нийлэн 27> бэнидмэннүүх бэс нийлэн 28> олтвооуныг бэс нийлэн 29> сэлээр бэс нийлэн 30> чэлмисэ от нийлэн 1 Бэгийнсэ

— СОДЪЖАНИЕ —

**ЧУРАПЧЫЛАР «ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭ 100 СЫЛЛААХ
САЙДЫТЫГАР» КЫЛААТТАРЫН КИЛЛЭРСИЭХТЭРЭ**

Ол курдук, Чурапчы улуусугар «Индустрия будущего» АНО дирижктэрэ Иван Степанов салайааччылаах бөлөх «Өрөспүүбүлүкэ 100 сыллаах сайдыыта» диньбырайыаки киикү күннээх коммуникационной сессиятын сабалаата.

Бүгүнгү күннэ 41 киһи өрөспүүбүлүкэ 100 сыллаах сайдыытыгар санааларын, көрүүлэрин үлүстэ кэллилэр.

Күн бастагы анаарыг тэрийээччилэр кэлбит уолсастыбанныа кытта үлэлээтилэр. Бастатан, Иван Степанов 1922 сылтан 2021 сылга дизри олохтут хайдах сайдан кэлбитин, улуу киһибит Былатыан Ойуунускай оччолорго эппит тылларыг олобуран кэлээтэ. Онтон билигин туох оорук турарын билиһиннэрдэ. Өрөспүүбүлүкэбит аны 100 сылынан хайдах буолуохтааҕар хэс бириддибит туора турбакка кыттыһахтаабын эттэ. Манныа этиллибит санаалар бииргэ түмүлүн, стратегия бырайыага оһоһуллан тахсыахтаах.

Салгыы тэрийэр бөлөх бэйэтэ бэлэмнэнэн кэлбит практической соруудахтарын ыыптылар. Күн түмүгэр бу соруудахтары толорбуттарын холбуу тутан, Чурапчы олохтоохторо өрөспүүбүлүкэ сайдыытын твояха көрөллөрүн быһаарыахтара.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Иккис күннэ сессия салайааччытыттан уонна Розалия Игнатьеваттан санааларын иһиттибит.

Иван СТЕПАНОВ,
«Индустрия будущего»
автономная
кэммиэрсийэтэ суох
тэрилтэ дириэктэрэ,
«Өрөспүүбүлүкэ 100
сыллаах сайдыыта»
коммуникационной сессия
салайааччыта :

- Чураалчыга кэлиэхпит
иннига биһиги бөлөх
Намта, Нерюнгрига,
Эбээн Бытантайга уонна

Ленскийгэ үлэлзэбиппиг. Улуус зайы дьонтон
араас идийэлэр кириллэр. Холбоур, хоту
улуустарга, биллэн турар, суол-иис суоба, сыана
ыарахана сүрүн кыһалбаларынан буолар. Оттон

куораттан чугас улуустарга, холобур, Чурапчыга даганын көрүүлэрэ атын собуст. Дьон сүрүннээн доробуйа харыстабылын, үөрэх зйгэтигэр тулааннаах исписэлиистэр, каадырдар тийибэттарин бэлиэтииллэр. Маны талынан Чурапчыга, Эбээн Бытантайга тэйиччи сытар нэһиликтэргэ дьыоссаат хаарбах туруктаабын, эргэтин, нуорматтан элбэх обону хабарын эттиилэр. Оболору барыларын хабар кыах суох буолла да, демографиябыа охсор. Нерюнгри, Ленскэй бырамыысыланнас куораттара буолан, опохтоохторго турар кыһалга арыый атын. Кинилэр иллэн кэмнэригэр сынньанар сирдэрэ суобун бэлиэтииллэр. Бырамыысыланнас үлэтэ ыарахан. Опохтоох култуура кииннэрэ, дьыллэр былаанынан, ирдэбиллэрин атынга болбостону уураллар эбит. Ол иһин нэһилиэнньэбэ интэриэһини тэрээһиннэри оңороллоро абыайах. Култуурунайдык-духобунайдык сынньанар усулусбуйалара суобуттан, дьон, ыччат уопсастыбаннай мизэстэбэ, мэнэ уулуссабыа мустан, арыгылыыллара, табахтыыллара элбэх. Итини тэнэ экология хайысхатыгар эмиз үгүс боллуруос кетедүллэр.

Чурагчыга бастахы күн олохтоохтору кытта иннигэсэ туох көрүүлээхтэрин, олохпут хайдах уларыыһын сөбүн туһунан санаа үллэстиигэ буолла. Билинни кэмнэ 1, 3, 5 сыл иһигэр тугу онорор наадатын кэпсэтибит. Саха тыла симэлийэн иһэрин, ону туоратыыга чинчийэр үлэ ытыллара наадатын эттигэр. Кирибит санааларга асфальт, быыл, тыа хаһаайыстыбатын кыһалгалара эмиз бааллар. Бары өйдүүбүт, чугастыы сылларга бөһүөлэктэргэ барыларыгар асфальт кыаллыбатын. Билиги олохтоохтортон «Сайды барарын туох тохторуй?», «Ону быһаарарга туох үлэ ытыллыахтаабый?» диин боппуруостары туруорабыт. Патриотизм өттүгэр үчүгэйдик үлэлииргэ санаалар киридилэр. Онон кутуурунай - духуобунай потенциал баар.

Сессия кыттылаахтар бөлөбүн арахсан, модераторы кытта үлэһиллэр. Биһиги барыларын кэпсэтиигэ кыттыһыннарабыт. Хас биирдии киһиэхэ бэйэлэрин санааларын суруйалларыгар кумаабылары түнэтэбит. Ол кэнииттэн суруйбуттарын туран билиһиннэрэллэр. Оттон уопсай санааларын этэллэригэр көрдөстөхкө, 10-тан 3-2 эрэ киһитэ бэйэтин идийэтигн, туһааннаах болпуруоһун этэр. Сорохтор эппэккэ да хаалан хаалгаллар. Ол иһин кумаабыга суруттарар олус табыгастаах.

Иккис күннэ дьон бэйэлэрин идизизлэринэн бырайыактары онороллор. Сайды барарын туһугар суолталаах кыһалҕаны булан, ону быһаарарга туох быһаарыныны ыһынан, олоххо киллэриэххэ сөбүн толкуйдууллар. Манна шаблонунан үлэлииллэр. Маны таһынан атын улуустарга эрдэ олоххо киирбит, үлэлиити туһар бырайыактары билиһиннэрбит. Холобур, Чурапчыга ИТ-киин аһыллыбыта, манньк киин үгүс улуустарга суох. Ону атын улуустарга, Чурапчыны холобур онорон, кирилэр эмиэ арынан үлэлиэхтэрин сөбүн кэпсиибин. «Точка кипения» кэлэктиибинэн үлэлииргэ тыа сиригн зыгэтин (сельское пространство) тэрийиигэ үлэлэһэрбитин

билигчиннэрбэйт. Манна бабалаах дьон-сэргэ мустан, араас идийэлэри бииргэ толкуйдаан сайдыы барыахтаах хайысхаларынан тэрээһиннэри ытталлар. Тэя сиригэр толору киллэрэргэ үлэлзһэбэйт. Итини таһынан уопастыбаннай зйгэни (пространство) тэрийэргэ уо.д.а. бырайыактарга биһиги көмөлөһөбүт. Билигин аныгы үйэ сизринэн араас тутуулар толору хаанчыллыылаах, сылаас буолуохтаахтар. Бары өтүнэн тулсабай усулуобуйаны ирдийэр буолгулар.

Бастайы күн таблица толорторбулут. Үгүс кытааччылар технология сайдыытын талбыт. Сүүс сылынан виртуальной эйгэ, роботтар, бары эйгэлэргэ технология өссө күүскэ кириэн бизрис дии саныылар. Маны тэнэ тыа хаһаайыстыбата эмиз сайдыабыа дизбиттэр. Үчүгэйдик натуральной аһы аһаатахлытына, доруобай, чэгиэн-чэбдик буолабыт. Онуоха оройун сайдыы стратегиятыгар экология, өрөспүүбүлүкэ стратегиятыгар технологическэй сайдыы күүскэ кириэн наадатын ыйдылар. Сайдыы бары өттүнэн үчүгэй буолбатах, куһаҥан да хайысхата баар. Ону учуоттаан, эрдэттэн туоратан иһэргэ былааннаах үлэ наада.

Розалия ИГНАТЬЕВА,
сессия кыттыылааба:

Бастагы күн хамаанданан
арахсан үлэлзэбилпит. Элбэх
киһи сөбүлэһэн, кирибит
элпизгэртэн үс сүрүнү
куластаан талбылпыт.
Биһиги хамаандабыт
100 сый аннараа өтүгэрэн
хаһаайкынан улахан
бейлээх-чирпээх лэбь

дизбиппит. Билинги кэмгэр хаһаайын - киһи бэйэтэ
Онтон сүүс сылыннан сирбит буолуоба дизбиппит
Бары айылбаттан аһаан-таннан, киниттэн
тутулуктаахпыт. Ол эбэтэр дыһынзоох хаһаайын - сир
Кинини утары хайдах да барбалпыт. Экологияга үлэ
илэскэ ыһтыллыыга дии саныыбыт.

«Чурапчы дэнгээ кэстүүтэ туохха сытарый? диэн ыйыгыгыга, аан бастааһынан, тытыллыбатах айылбатынан, дириҥ устусруйатынан, глинанан диэн эппизтээбиппит. Арасыйылааа собохтох тыа сиригэр үрдүк үөрэх кыһалаахпыттан, үлэтиң дьоммутунан сэргэбитинэн кизин туттарбытын суруйбуппут.

Бастагы күнссессия кыттыылаахтара туох кыһалба баарын суруйууга, үксүлэрэ бэйэлэрэ көрсөллөрүн суруйбуттара. Уолсай кыһалба улаханньык киирбэтэ.

«Индустрия будущего» тэрилтэ ыһтар тэрэһиннэрэ куруук интэриэһинэй, туһалаах буолааччы. Кинилэр хас да тэрэһиннэригэр сэргээ сылдьыбытым. СӨ Инновация министриэтибэтэ ыһтар үлэтэ билиэхэ сөп түбэхэр, үгүтү толкуйдатар. Манньык хабааннаах тэрэһиннэр өссө да ыһтылла туралларыгар баҕарабыт. Элбэх киһи тус санааларын истэн, бэйэбэр туһалааһы билиэм-көрүүм диэн саныыбын.

Марфа ПЕТРОВА

**Саха бастакы бырааһын Прокопий
Сокольников аатын алмаас тааска
ингэриэхтэрэ**

Бутуһунан Чурапчылууһун баһылыга Андрей Ноговицын онлайн ыһыахха иһитиннэрдэ.

Андрей Ноговицын

Улуус дьаһалтата, киин балыыһа коллектиибэ,
уопастыбаннай сэбиэт туруорсуута Ил Дархан
Айсен Николаевынан өйөннө.

Бу 100 киши ахсааныг Сэбизскэй сойуус уонна Социалистическай Үлэ дьоруойдара, мань таһынан өрөспүүбүлүөс историческай личностара, судаарыстыбаннай дийэтэллэрэ киирдилэр.

«СО» КЭР.

— ИЛ ДАРХАН НЭДИЭЛЭТЭ —

Айсен Николаев үлэтин сүрүн түгэннэрэ

Ылыны булгучулаах онорорго быһаарылар ылыллар. Бу быһаарылар маассабы быһыны ылыга Саха сирин кууруна сөптөөбүн бигэргэтэллэр. Дойдуга вакцинация тэтиминэн өрөспүүбүлүкэ бэлиэ мизтэбэ сылдьар. Ол гынан баран, биер кэлим иммунитет үөскүүрүн ситиһэр билигин да ыраах. «Мизэхэ сотору-сотору коронавирустан чугас дьонун сүтэрбит эбэтэр дьонун ыарыыга ылдыатан эрэр өрөспүүбүлүкэ олохтоохтору сибээскэ тахсаллар. Кинилэр ыар түгэннэригэр бииртэн эрэ кэмсинэллэр — эрдэ вакцина ылбатахтарыттан, хойут биирдэ өйдөмүттүрүттэн! Батсаар бэрэбэркэлэммитэх сураар-садыгар итэһэин быһыны ылбатахтарыттан улаханлык кэмсинэллэр», — диэтэ Ил Дархан.

Айсен Николаев быһыны ылбыт эппиэтинэстээх дьону өйүүр тобосхоох диэн бэлиэтээтэ. СӨ бырабыыталыстыбатыгар, муниципальнай тэриллилэр баһылыктарыгар быһыны ылбыт дьонго анаан биһирэбиллээх дьаһаллары ыларга соруудаабытын туһунан иһитиннэрдэ. Ил Дархан хас биирдии өрөспүүбүлүкэ олохтообун коронавирустан бүгүн саамай көдүүстэхтик харыстыыр ньыманы туһанан, быһыны ыларга ынырда.

Бэс ыйын 18 күнүгэр Айсен Николаев суһал ыстаап уочараттаах мунһаар Саха сирин олохтоохторугар быһыны биэрий тэтимин түргэттээргэ соруйда. Ол курдук, кэники кэмнэ быһыны ылы аччаабыт. Маныаха ыарахан туруктаах пациент уонна олохтон туораабыт киһи ахсаана күнүгэ эбиллэр. Ол иһин Ил Дархан быһыны ылы тэтимин күүпүрдэргэ дьаһайда.

Бу ордук сайын өрөспүүбүлүкэ таһымнаах тэрээһиннэр буолар оройуоннарыгар сыһааннаах. Спартакиада аччаабыта нэһилиннэ 70% быһыны ылбыт буолуохтаах. Доруобуйа харыстабылын министристибэтигэр мадиссинэ өттүнэн дьин бэрлэлэрэ себэ суох эрэ дьон категорияларыгар быһыны биэрбэт туһунан быһаары ылыналларыгар соруудаахта. Кини маны сэрэ, федеральнай суһал ыстаапка өрөспүүбүлүкэ сиригэр олорор уонна үлэлиир тас дойду граждандарыгар быһыны биэрини быһаарар туһунан болпурорго көтөдөллөрүгэр эттэ.

Бэс ыйын 19 күнүгэр Айсен Николаев Москвага үлэлээтэ. Ил Дархан «Биер ньыгыл Арасыйыа» партия XX съеһигэр кытынна. Тэрээһингэ Судаарыстыбаннай Дума быһаарыгар партия хандьыдааттарын испиһэктэрин бигэргэттилэр уонна быһаар иннинээҕи бырайыактары дьүүлэстилэр. Арасыйыа Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин кэлэр сылларга партия үлэтин сүрүн хайыскаларын ыйда, доруобуйа харыстабылыгар, үөрэхтээһингэ уонна социальной эйгэ саа соруктары туруорда. Дойду аҕа баһылыга бэйэтин этиитигэр эргийиһиннэргэ инфраструктуралары сайыннарыыга кыра бырыһаанна өр болдьохтоох кирадьиһтэри түнэтэр туһунан бырагырааманы өйөөтө.

Съезд түмүгүнэн «Биер ньыгыл Арасыйыа» регионаабы политсэбиэтин салайааччыта Айсен Николаев партия санардыыга кууруһун тылынан буолбакка, дьааланан көрдөрөр диэн эттэ. Ол курдук, өрөспүүбүлүкэ биер мандааттаах уокуругар докутаакка хандьыдааты туруорууга партия праймериз ыыппытыгар, былаас структуратыгар үлэлээбэтэх биэс киһи — уопастыбанныктар, суруналыстар, быраастар — инники буоллулар. Кинилэр нэһилиннэни кытта элбэхтик көрсөн, кэпсэтэн, бэйэлэрин бырагыраамалара олохо киллэрэргэ сөптөөбөр итэһэттилэр. Съезд кистэпэн куластааһын түмүгүнэн регионаабы группа хандьыдааттарынан Айсен Николаев, Галина Данчикова, Иван Луцкан, биер мандааттаах уокурукка хандьыдаатынан Петр Черкашин бигэргэннилэр.

Бэс ыйын 19 күнүгэр Айсен Николаев РФ экнэмиическэй сайдыыга министриэ Максим Решетниковы кытта көрүстэ. Өрөспүүбүлүкэ сүрүн инвестиционнай бырайыактарын, чуолаан тутула турар искэнтэн эмтиир диспансер үлэбэ кириитин түргэттэргэ үбүлээһин схематын уларытар туһунан кэпсэттилэр.

Бэс ыйын 20 күнүгэр регион салайааччыта доруобуйа харыстабылын бэтэрээннэрин, үлэһиттэрин идэлээх бырааһынныктарынан эбэрдэлээтэ. Сыралаах уонна дьон туһугар бэйэлэрин харыстаамакка үлэһитлэрин, амарах сүрэхтэрин, аламабай сыһааннарын иһин махтанна.

Афанасий НОЕВ.

Ил Дархан пресс-сэкиретээрэ.

Николаев норуот докутааттарын көрүүтүгэр сана тэриллэр СӨ Конституционнай Сэбиэтин састаабыгар кандидатуралары киллэрдэ. Дьүүлэһии түмүгүнэн парламент бу кандидатуралары өйөөтө. Бэрэссэдээтэлинэн Петр Гоголев, солбуйааччыларынан Алексей Ефимов, Олег Мироновский, сэкиретээринэн Татьяна Павлова талылыннылар. Ил Дархан кинилэри сана эппиэттээх дуоһунаска аанаммыттарынан эбэрдэлээтэ уонна үлэлэригэр ситиһини баарда.

Бэс ыйын 17 күнүгэр Борогонно кыбартаалынай хочуолунай тутуута сааланна. Бастагы сыбаайа түһэр үөрүүлээх түгэннэргэ Айсен Николаев кытынна. Ил Дархан Уус Алдан улуһугар оробуочай сырыыта бу тэрээһинтэн сааланна. Бырайыак 447,83 мөл. солк. суумалаабыттан Госкорпорация 268,69 мөл. солк. биэрэр, онтон сөрбөтүн «СӨ ОДЫКХ» ГУП үбүлүүр. Ил Дархан бэлиэтээн эппитинэн, бу аан бастаан федеральнай Фонда өйөбүлүнэн 400 мөл. солк. тахса суумалаах сана хочуолунай быйыл күһүн үлэбэ киридэбинэ, балаһан ыйыттан киин балыыһа, оскуола, уһуйаан, олорор дьыллэрэ итинэн хааччыллыахтара.

Уус Алдан улуһун киинигэр 2022 сылга В.В. Никифоров-Кулүмнүүр аатынан Култуура киинин сана таас дьэтин тутан киллэрэхтэрэ. Билиннитэ манна үлэ типинээччи бара турарын Айсен Николаев биллэстэ. Бу эбийиэк «АПРОСА» хампаанньата Үүнэр көлүөнэ фондатын нөһүө биэрэр үбүн суотугар тутулар. Үс мэндизмэннээх аныгылыы тулсабай култуура киинин уопсай инэ 3,9 тыһ. кв. м. Манна 320 мизтэлээх саалалаах, үөһэ мэндизмэннэ улуустаагы киин бибилиэтиэк көһөн кэлиэ. Эбийиэги СӨ норуоттарын VIII спортивнай ооньууларын уонна ССССР 100 сылын көрсө бүтэрэр былааннаахтар.

Маны сэрэ өрөспүүбүлүкэ баһылыга Борогонно «Үөрэхтээһин» национальнай бырайыагынан Мүрү 2 №-дээх орто оскуола тутуутун көрдө. Үс мэндизмэннээх таас оскуола 450 мизтэлээх, 5,8 тыһ. кв.м. иннээх буолуо, урукхута 1973 сыллаабы тутууну солбуйуо. Оскуола тулатыгар ооньуур комплекс уонна физкультурнай-спортивнай зона баар буолуо. Сана эбийиэк 2022 сыл ахсынньытыгар күлүүһүн туттарыахтара.

Улуус Саха сирин норуоттарын VIII ыспартыбынай ооньууларын көрсөргө бэлэмнээр. Манна даһатан эттэххэ, бастагы ооньуулар 1996 сыллаахха Борогонно буолбуттара. Бу бэлиэ түгэни көрсө сана эбийиэктэр тутуллаллар, суоллар оноһуллаллар. Эргиччи сүүрэр манежтаах сабылаах ыспартыбынай комплекс, 1 тыһ. бастайааннай трибуналаах, онно эбии хомуллар 4 тыһ. мизтэлээх Майаҕатта Бэрт Хара аатынан стадион, олорор уопсайдаах Мындаабада тустуу универсальнай комплексин тутуута сааланна.

Ыспартыбынай ооньуулары тэрийэр өрөспүүбүлүкэтигэр кэмтиэт мунһаар үбүлээһин болпурорго көрүлүннэ. Айсен Николаев Саха сирэ 2020 сылга национальнай бырайыактары ситиһиһээхтик олоххо киллэрбитин иһин ылбыт 285 мөл. солк. гранын Борогонно тутулар эбийиэктэргэ ыларга соруудаахта.

Бэс ыйын 17 күнүгэр Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэ телевидениетинэн, радиотынан Саха сирин олохтоохторугар туһаайы этилээх табыста. Кини вакцинаттан ураты чугас дьоммутун, оһолорбутун, бэйэбитин ыарыттан харыстыыр суол суох диэн эттэ. Өрөспүүбүлүкэ бары олохтоохтору туох да мэхэйэ суох быһыны ылар кыахтаахтар. Вакцинация пууннарыгар анал быраастар кэлбит хас биирдии киһи доруобуйатын туругун учуоттаан турар, быһыны биэрэллэр. Бу күннэргэ дойду үгүс регионугар араас эйгэ үлэһиттэрин быһыны

Бэс ыйын 14 күнүгэр Ил Дархан Ньурба, Үөһээ Бүлүү улуустарыгар үлэлээтэ. Айсен Николаев Ньурбага тийээт, социальнай эбийиэктэр тутууларын бэрэбэркэлээтэ. Хаарбах дьыэттэн көһөрүү бырагырааматынан тутулла турар 49 кыбартыраллаах олорор дьыбэ үлэ хаамытын биллэстэ. Ол кэниэ Ил Дархан Ньурбатаабы драматическай тыйаатыр тутуутун көрдө. Тутуу 40% бэлэм, дьыа акылаата толору силпит. Эбийиэги ССССР 100 сылыгар сөп түбэһиннэрэн, 2021 сылга үлэбэ киллэрэр былааннаахтар. Салгыы Айсен Николаев стадион тутуутун болпурорго көрдө. Бу үлэ 2012 сыллаахха сааламмыта, ол эрэри 2014 сыллаахха тохтообута. Билигин бырайыак судаарыстыбаннай экспертизаны ааһыахтаах. Стадион 3 тыһ. мизтэлээх, ону сэрэ чөлчөк атлетиканан дьарыктанарга манежтаах буолуо.

Ньурбага сырыытыгар Маар сэлиэнньэтин таһыгар умайа турар 18 №-дээх ойуур баһаарын көрдө. Ил Дархан олохтоохтору уонна Приморьеттан көмөбө кэлбит үлэһиттэри кытта кэпсэттэ. Айсен Николаев нэһиликтэр баһылыктарыгар хоромньуну ааһалларыгар, бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлин бастагы солбуйааччыта Дмитрий Садонниковка эмсэбэлээбит нэһиликтэргэ көмөнү онорорго соруудаахта. Итинник авиамониторингы регион баһылыга Үөһээ Бүлүү улуһугар онордо. Хоро сэлиэнньэтигэр чугас 11 №-дээх баһаары көрдө. Олохтоохторго көмөбө Докуускайтан ураты Хабаровскай кыраайтан 53 десантник кэлбит. Бе-200 самолет умулларыыга үлэлэнэр.

Айсен Николаев Үөһээ Бүлүүгэ өрөспүүбүлүкэтигэр ыксаллаах быһыыга-майыга хамыһыыа мунһабын ыытта. Билигин Бүлүү умнаһын улуустарыгар уустук быһыы-майы үөскээтэ. Уоту утары үлэбэ кытта сылдьар бар дьонго Ил Дархан махталын биллэрдэ. «Эһиги сыралаах үлэһит-хамнасыт уонна идэбэ бэриниһээх сыһаанньыт эрэ көмөтүнэн дьон олорор сирдэригэр быһаччы куттал үөскүүрүн таһаарбатыт», — диэтэ Айсен Николаев. Ил Дархан, хомойуох иһин, үгүс баһаар дьон дьалабайыттан, айылбаа сэрэбэ суохтан тахсарын бэлиэтээн эттэ. Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэ олохтоохторун баһаар куттала суох буоларын туһугар бары ирдэбили тутуһан сылдьарга, сэрэхтээх буоларга ынырда.

Өрөспүүбүлүкэ баһылыга Москвага командировкага сылдьан, Арасыйыа бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлэ Михаил Мишустинны кытары көрсөн кэпсэппитин иһитиннэрдэ. Ол түмүгэр РФ бырабыыталыстыбатын саллаас пуондатыттан ойуур баһаарын умуруорууга эбии 350 мөл. солк. көрүлүр буолла, ону таңа баһаары умуруорууга эбии дьону көмөбө ыытыахтара. Уустук быһыы-майы утары иһигинэ Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэбэ Бе-200 сөмөлүөт үлэтин болдьобун уһатар туһунан сайаалканы ыытарга дьаһайда.

2022 сылга ССССР тэриллэбитэ 100 сылынан Үөһээ Бүлүүгэ Олөххө ыһаага ыытыллыа. Бу бэлиэ түгэни көрсө бэлэмнэнии үлэтин хаамытын кытта биллэстэ, ыһаах ыытыллар ытык мизтэтин көрдө.

Бэс ыйын 15 күнүгэр Айсен Николаев суһал ыстаап уочараттаах мунһабын ыытта. Өрөспүүбүлүкэбэ санитарнай-эпидемиологическай быһыы-майы уустук ыараханлык ыалдьар дьон ахсаана аччаабыт, реанимацияга элбэх киһи сытар. Уопуска, оһолор, устудьуоннар сынныаланнара сааламмытынан, улуустар, куораттаабы уокуруктар баһылыктарыгар кэлэр дьону хонтуроллааһыны күһүрдэргэ, бары хааччактыыр мизэрэни тутуһалларыгар, вакцинация тэтимин ыһыктыбакка күһүрдэргэ соруудаахта.

Бэс ыйын 15 күнүгэр регион салайааччыта видеосибээс көмөтүнэн Саха сиринээҕи авиабааза бастагы кылаастаах парашютист-баһаарынайа, 26 сыл ыстаастаах Юрий Пикаловы кытта көрсөн кэпсэттэ. Юрий Пикалов Нерюнгри оройуонугар ойуур баһаарын Ми-8 вертолетунан умулларыыга эчэйиһин ылан, билигин 2 №-дээх өрөспүүбүлүкэтигэр баһыыһаба эмтэнэр, элэрээссийэлэниэхтээх. Туругун быраастар ортоһуор диэн этэллэр. Айсен Николаев баһаарынайга бэйэтин харыстаамакка, бэриниһээх үлэтин иһин махтанна. Итинэн быраастар үтүөрэгэ бары күүстэрин ууруохтара, атаһар туруоруохтара диэн эрэлин биллэрдэ. Юрий Борисовичка Айсен Сергеевич доруобуйатын чөлүгэр түһэрэригэр, дьыа кэргэнин, оһолорун, сизин түргэнник көрсөрүгэр баа санаатын эттэ.

Бэс ыйын 16 күнүгэр Ил Дархан онлайн-режиминэн ыытыллыбыт Ил Түмэн уочараттаах XXVIII пленарнай мунһаар кытынна. Айсен

ПРОФЕССОР ЕВДОКИЯ ИННОКЕНТЬЕВНА КОРКИНА

Филологической наука доктора, профессор, Российской Федерация наукаларын үтүөлээх диэйэтэлэ Евдокия Иннокентьевна Коркина 1917 с. ахсынньы 17 күнүгэр Кытаанах нэһилиэгэр Иннокентий Давыдович Коркин уонна Парасковья Андреевна Сокольникова дьизэ кэргэнигэр төрөөбүтэ.

хотугулуу — илиини түөлбөлөрүн бөлөбө" диэн улахан үлэтэ Новосибирскайга тахсыбыта. Евдокия Иннокентьевна Саха тылын улахан быһаарыылаах (толковай) тылдьытыгар үлэлэспитэ. Бу улахан государственной суолталаах тэрээһин ахылаатын анал секторы аһан, үнүстүүт дирижктэрэ Е.И. Коркина уонна Саха сиригэр научнай киинин оччотообу салайааччы Н.В. Черскэй уурбуттара.

Е.И.Коркина, Е.И.Убратова Чурапчы ыһыагар, 1972 с.

Кини научнай үлэтин таһынан элбэх уопастыбаннай үлэлээх буолара. Ол курдук Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин дьокутаата, Обком, Горком чилиэнэ, тюркологтар Сэбиэскэй комитеттэрин чилиэнэ, Эйэ көмүскэлин өрөспүүбүлүкэтээри комитетин, дьахталлар өрөспүүбүлүкэтээри Сэбиэтин бэрэссэдээтэлин солбуйааччы, лектор.

Саха дьахталларыттан бастабын наука доктора ССРС Наукаларын Академиятын Сибиирдээги отделениятын бэтэрээнэ, Чурапчы улууну Бочуоттаах олохтообу, сүүстэн тахса араас научнай ыстатыйа, түөрт бөдөн монография ааптара.

Евдокия Иннокентьевна кэргэнэ Гаврил Павлович Тихонов Радиокomiteкка 27 сыл бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбитэ, ССРС бочуоттаах радиана, 1972 с. өлбүтэ. Икки уол олохтоохтор этэ. Улахан уол Иван Тихонов ССРС НА Саха сиригэр филиалыгар Космофизика уонна астрономия үнүстүүтүгэр үлэлээбитэ. 1992 с. оһолго өлбүтэ. Кыра уол Василий Тихонов — биологической наука кандидата, Петровскай Академия чилиэн — кэрэспэдиээнэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин айылҕаны харыстааһынга үтүөлээх үлэһитэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин наука уонна техника уобалаһыгар Государственной бириэмийэтин лауреата. Василий Гаврильевич олохун икки өлөрү салгыыллар.

Дьизэ кэргэнинэн

Биир идэлээхтэрэ Евдокия Иннокентьевнаны төрөөбүт норуотун, кини тыла чэчиригэр сайдарын туһугар ис сүрэхтэрин туруулаһан туран үлэлээбит, саха тылын наука кизин эйгэтигэр таһаарсыбыт бөдөн тюрколог — учуонай быһыытынан билиналлар. Евдокия Иннокентьевна Коркина 2009 с. бэс ыйын 9 күнүгэр бу олохтон барбыта.

Д. ЕГАСОВА,
кииннэммит библиотечнай ситим методига.

(Е.И.Коркина туһунан кинигэлэр, ыстатыйалар туһаныллылар).

Евдокия Иннокентьевна саха норуотун культуура, историятын сырдатыйа дьонун кылаатын киллэрбитэ. Кини икки төгүллээн, сахалыы маассабай суругу-бичиги төрүттээбит, лингвист Семен Андреевич Новгородов научнай үлэлэрин, дакылааттарын, саха интеллигенцияһин суруйсууларын, Семен Андреевич туһунан көлүөнэтин дьонун ахтыыларын уонна анабыл хоһооннорун, араас кэмнэргэ суруйбут ыстатыйаларын хомуйан, түмэн "Первые шаги якутской письменности" (1970) уонна "Во имя просвещения своего народа" (1991) диэн кинигэлэри таһаартарбыта.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бэрэсидьиэнин уонна Бырабыыталыстыбатын дьаһалтатын быһаарыларынан 2008 с. Евдокия Иннокентьевна С.А. Новгородов аатынан бириэмийэ лауреатын үрдүк аата инэрпийбитэ.

Ону тэнэ революция иннинэ саха дьахталларыттан суос-сөбүтүн наукага киирбит, нуучча императорскай Географической уопастыбатын Кыһыл көмүс мэтээлинэн наҕараадалааһыт М.Н.Андросова — Ионова нэһилиэстэтин хомуйан улахан кинигэни таһаарбыта.

Евдокия Иннокентьевна тюркологтар Сэбиэскэй комитеттэрин чилиэнинэн талыллан, тюркологической эмпиризмийэлэргэ Саха сиригэр тюркологтарын делегациятын салайан идьэ сылдьыбыта.

Е.И. Коркина Бүтүн Союзтаагы тюркологической эмпиризмийэ. 29.09.1976 с. Алма-Ата.

Евдокия Иннокентьевна 21 сыл устата тыл, литературна, история үнүстүүтүн дирижктэринэн үлэлээн, өрөспүүбүлүкэбэ гуманитарнай наука сайдыытыгар үгүс сыратын биэрбитэ. 50-чэ сыл устата саха тылын сыралаһан чинчийбитэ. Кини наукага интэриһэ олус кизин этэ: грамматика, диалектология, тылы, культуураны үөрэтии историята, тылдьыкка үлэ. Бу салааларга улахан, дьонун үлэлэрдээх. Научнай үлэһэн дьарыктанаары, 1954 с. аспирантурага саха тылыгар экзэммэннэрин барытын туйгуннук туттаран киирбитэ. Научнай салайааччытынан профессор, Саха АССР, РСФСР наукаларын үтүөлээх диэйэтэлэ Л.Н. Харитонска анаммыта 1960 с. Москвага Тыл үнүстүүтүгэр "Саха тылыгар ааспыт кэм көрүннэрэ" диэн тизмэбэ үлэни көмүскээн, Тыл наукатын кандидата буолар. Кини 1970 сылларга туохтуур киллэртэрин сиһилии чинчийбит бөдөн үлэтэ Москвага "Наука" кинигэ кыһатыгар тахсыбыта. Евдокия Иннокентьевна туохтуур уон кизин хас биридии формалара хайдах үөскээбиттэрин атын түүр тылларын баай матырыйаалларыгар тэннээн көрөн, сиһилии ырытар, туттуллууларын, суолталарын уратыларын барытын ырынаһан итэбэтиилээхтик көрдөрөр. Бу кинигэтинэн 1970 с. "Саха тылыгар туохтуур кизбэ" диэн докторскай диссертациятын саха дьахталларыттан аан бастабын чабылхайдык көмүскээбитэ. Евдокия Иннокентьевна бу үлэтин үгүс учуонай үрдүктүк сыаналаабыта. Олортон биридэстэрэ профессор, тюрколог Е.И. Убратова докторскай диссертация көмүскээһинин саха наукатын уонна тюркология бырааһынньыгынан ааттаабыта. Ньизмэс тюрколог Герхард Дерфер: "Олус сиһилии суруллубут, энкилэ суох үлэ. Тюркологтар бары маны туһаналларыгар сүбэлээххэ наада", — диэн сыаналаабыта.

Е.И. Коркина научнай үлэтин суруйар.

Е.И. Коркина грамматиканын эрэ дьарыктамматаа. Кини таһаарыылаах үлэлээх диалектологунан эмиз биллэр. 1992 с. "Саха тылын

Профессор Е.И.Убратова (ортоку)

ЭДЭРДИИ ЭРЧИМИНЭН ҮЛЭЛЭЭБИППИТ

Хаһыаты онорууга компьютернай технология киирэ илигинэ буукубалары набордааһыны, версткалааһыны, бэчээттээһини типография онороро. Элбэх үлэһиттээх буолара.

Чурапчы оройуонун типографиятыгар 1975 сыллаахха Новосибирскайдаагы полиграфической училищени бүтэрэн, үлэбэ кирибитим. Миигин кытары Мария Дьячковская, Мария Михайлова (Саввина) кэлбиттэрэ. Оччолорго эрдээксийэ уонна типография биир дьыбэ үлэһиттэрэ. Сана дьыбэ үлэбэ кириитигэр көтүллэн, билигин ол онугар сквер оноруллан турар.

Типографияда өр сыл үлэһэбит уопуттаах, бэчээт бары үлэтин баһылаабыт Петр Михайлович Массаж дириэктэрдирэ. Үлэбэ сыһыанынан, күлэ-үөрэ, мэлдьи хаадылаһа, үөрэ-көтө сылдьар майгытынан бары убаастырыбыт. Салайар үлэтин кыайа тутара.

мизстэтин, төбөтүн ханнык шрибинэн талары, ханнык линейкалары туттары ыйбыт схема) верстальщик хаһыат балаһаларын танара. Бу чыыһылаалары булан көннөр диэн бэлиэтээбиттэрин (корректор үлэтэ) хасэмэ төгүл онороро. Ити болжомтолоох буолууну, араас типографскай матырыйааллары—шриптэри, линейкалары, пробеллары таба туһаныыны эрэйэр үлэбэ Валентина Кривошапкина, Мария Михайлова, Анастасия Смирникова үлэһэбиттэрэ. Хаһыаты оноруу тигэх түһүмэсэр — бэчээттээһингэ Татьяна Петровна Смирникова, Светлана Павловна Монастырева, Федор Алексеевич Протодьяконов тураллара. Бэчээттиир массыынаба чапчараас хаһыат кумааһытын

хайабаһынан ыган таһааран, строкаба анаан кутара билбэт дьонго дыкти хартыына буолара. Биһигини кытары кылгас кэмнэ Мотрена Гуляева, Нина Толстякова, Яна Кириллина үлэһэбиттэрэ. Үһүө буоллахпытна, биридэспит түүнү сменаба турара. Тизхиныкэлэрибт эргэрэн, үгүс күчүмэйдэри көрсүбүппүт. Аны электроуоппут бардабына сибииниэспит тонон хаалан сөптөөх температураны ылан ууллуор дээр күүтэрибт, бириэмэ бөбө барара. Биир буукуба сыһыатын көннөрүүгэ бүтүн строканы барытын таларбыт. Буукуба кутар хапыпка матрицаларбыт онугар түһэн бизрбэккэ, механизмнар чуолкайдык үлэһэбэккэ, элбэх мэлэйдэри көрсөрбүт.

Ити үлэһэбит кэммитигэр биһигини кытары быһаччы сыһыаннаһааччыларын эрдээксийэттэн эппиэттиир сэкиртээр Иннокентий Окоемов, эрдээктэр Афанасий Чичигинаров этилэр. Иннокентий Семенович массыына охсуппубут тизкини чэриниэлэнэн кыткырылас, олус кыраһыябай буочарынан көннөрөн, ханнык шрибинэн, төһө размерга таларбытын бэлиэтээн аҕалан бизээр, талбыт строкаларбытын аналлаах стальной сторкомёрынан мээрэйдирэ. Оттон версткаһыкка онорон аҕалар макета бэйэтэ туһунан уус-уран айымныи тэнэ этэ. Кырааска харандаас араас өңүнэн ойуулаан-мандардаан, суруктаан-бичиктээн кэбиспитин киһи сөбө көрөрө. Эрдээктэр Афанасий Евстафьевич хаһыатыгар, этэргэ дээр, төрөппүт оботун курдук сыһыаннаһара, тылын-өһүн бэйэтин суруйар стилигэр киллэрэрэ. Хас биридди ыстатыйаны сирийэн көрөрө, көннөрөрө. Соробор үлэһээн бүтэн эрдэхпитинэ кэлэн көннөрдөбүнэ хаһыаппытын хаттаан онорорбут. Туһугар кыһылаах буолара даһаны хайдах эрэ буолуохтаабын курдук ылынарбыт.

Типографияда мин үлэһиир кэммэр ыччат-комсомольскай кэлэктибин аатын ылбыппыт. Комсомольскай тэрилтэ сэкиртээрэ этим. Типография комсомолецтарын таһынан эрдээксийэттэн фотограф Петр Оконешников, машинистка Альбина Богимова (Смирникова), корректор Анна Шеломова, суоппар Егор Седалищев бааллара. Оройуон комсомола ытар араас дьаһалларыгар, суботунньуктарга актыыбынайдык кыттарбыт. Арыылаахха, Төлөйгө сүөһүгэ эбии аһылык быһыытынан дулба быһыытыгар, саһаан кэрдиитигэр, от хомууругар, о. д. а. үлэһэргэ көхтөөхтүк сылдьарбыт. Марфа Сивцева салайааччылаах 7-с кылаас кэлэктибинин оркуоланы бүтэриэхтэригэр дээр, шэфтэспиппит. Кинилэр биһизхэбэ чаастагык калаллара, кэнсиэр көрдөрөллөрө. Катя Тытыгынаева (кэлин Егорова)

Комсомолецтар тустаах үлэбит таһынан оройуон уопастыбаннай олоһор эмиз көхтөөх кыттыыны ыларбыт. Мин, Анастасия Смирникова комсомол райкомун чилиэннэрэ этибит. Петр Оконешников, мин народнай театр артыыстара буоламмыт, хас да спектакльга оонньоон турабыт. Дьокутаатынан талыллан, сельсэбизг исполкомун чилиэннэн сылдьыбытым.

Типография үлэтинэн-хамнаһынан оройуон бырамыысыланнай тэрилтэлэрин социалистическай куоталаһыларыгар мэлдьи инники күөнгэ сылдьара. Үлэһэбит кэммитигэр бары кэриэтэ „Коммунистическай үлэ удаарынньыга“, „Социалистическай куоталаһы кыайылааба“, „Пятилетка бастыга“ бэлиэлэринэн, Бочуотунай грамоталарынан, дипломнарынан,

Үксүбүт эдэрбит. Саастаахтарбыт, наастабынныктарбыт наборщик Марфа Михайловна Яковлева, верстальщик (метранаж) Валентина Васильевна Кривошапкина этилэр. Сүрүн үлэһитинэн хаһыаты бэчээттээн таһаары буолара. Мин Мария Дьячковскаялыын эрдээксийэбэ машинкаба бэчээттаммит тизкини буукуба кутар массыынаба—линотипка строка куттаран, таһаарыга үлэһэбиппит. Эрдээксийэ үлэһитэ онорбут макетынан (ханна ханнык ыстатыйа киирэр

чыпчылан түгэнэ биридди -биридди сыыспака угаллара робот үлэтин санатара.

Линотип оччотообу кэмнэ типографияда саамай уустук, элбэх билиини, көрүүнү-истиини эрэйэр тизхиныкэ этэ. Экскурсияба кэлбиттэр киһи «ейүн» — сибииниэһи уулларан, буукубалары сааһылаан бэчээттиргэ анаан кутан онорорун сүрдээбин сөбөллөрө. Кырдык даһаны, лиһиргээн-лаһырбаан, матрицаны илиинэн харбыыр курдук ытыран ылан, өрө баһан таһаарара, анал уйаларга түһэртира, ууллубут сибииниэһи быычыкаайык

бу кылаас бастын ырыаһыта этэ. Ылам ыйыгар Бэчээт күнүгэр шэфтээхтэрибинин айылбаба бииргэ тахсарбыт. Комсомол 60 сыллаах үбүлүөйүгэр типография урукку дириэктэрэ Григорий Кузьмины, комсомольскай салайааччынан үлэһэбит Петр Попову кытары көрсүһүү бизчэрин тэрийбиппит. ГТО норматын туттарыга корстарга, хайыһарынан сүүрүүгэ бары кыттарбыт. Тэрилтэбитигэр ыгытлар араас дьаһалларга тэрийэччилэринэн, сүүрээччинэн-көтөөччүнэн буоларбыт. Биһигини салайааччыларбыт Петр Массаж, Афанасий Чичигинаров, партийнай тэрилтэ сэкиртээрэ Спартак Чичигинаров мэлдьи

махтал суруктарынан наһараадаламмыппыт. Тэрилтэбит массыына, матасыыкыл, араас мизбэл пуондаларынан биризмийэлэммитэ.

Бу кэлэктиипкэ үлэһи сылдьан, ССКП чилиэннэн кирибитим. Райком бюротун анааһынынан киносеть дириэктэринэн анаммытым. Төрөөбүт дойдубар Болтонобо Сельсэбизг исполкомун бэрэссэдээтэлинэн, оркуола дириэктэринэн, нэһилиэк баһылыгынан барыта 12 сыл үлэһээн баран, 1997 сыллаахха „Сана олох“ хаһыат эрдээксийэтигэр үлэһи кэлбитим.

Чурапчыга бэчээт сайдытыгар оройуоннаабы типография оруола улахан.

Алексей СЛЕПЦОВ

АЙАР ДЬОБУРДАРЫН САЙЫННАРАР ПЕДАГОГ

Хас биирдii киһи бу сиргэ туох эрэ сыаллаах-соруктаах кэлэр. Учуутал киһи дууһатын таарыйар ураты оруоллаах. Туяра Васильевна оҕо эрдэйдиттэн уруһуй эйгэтин себүлээбит буолан, Кытаанах художественнай-эстетическэй орто оскуолатын 1992, онтон 1995 с. Намнаабы педагогическай училищаны бүтэрбитэ. Кэлин 2007 с. Саха судаарыстыбаннай педагогическай Академия

изобразительнай факультетын кэтэхтэн үөрэнэн түмүктээбитэ.

Туяра Васильевна Кытаанах орто оскуолатыгар уруһуй учууталынан үлэтин сабалаабыта. Салгыы 2000 сылтан технология учууталынан күн бүгүнүгэр дьэри үлэлиэ сылдьар. Киһи 25 сыл үлэтин кэмигэр элбэх оҕо айар дьобурун таба көрөн, хас биирдүүлэригэр билиини биэрэн, сайыннаран кэллэ. Холку майгыта, эйбэс сыһыана үөрэнээччилэри кытта үлэлииргэр тирэх буолар. Туяра Васильевна уроугар болсумто ууран туран сыһыаннаһар. Оҕолор киһи уроугар аныгы кэм ирдэбиллэрин араас онгоһуктары онороллор, танастары тигизлэр. Туяра Васильевна улуустаабы технология учууталларын сэминээригэр бэйэтин уопутун тарбатан, маастар-кылаастары ыһтар, улуустаабы «Бастын иис-2017» күрэххэ «Иистэннэ» номинацияны ылбыта, өрөспүүбүлүкэтээби «Уран иис» күрэһин дипломуна.

Үөрэнээччилэр араас таһымнаах ДПИ быыстапкаларыгар, куонкурстарга, НПК-ларга ситиһилээхтик кыттан кэллилэр. Ол курдук, Лена Тропукова «Мотивы Севера» («Хоту дойду матыыптара») үлэтэ өрөспүүбүлүкэтээби «Радуга Севера» ДПИ быыстапкаларга «Түүлээхтэн онгоһуллубут танас көрүгэ» номинацияга бастабы истизэлэннээх дипломуна (2016), Дьячковская Дайаана өрөспүүбүлүкэтээби «Мисс Кэскилээнэ» куонкурсука

«Этно» номинациянан (2016 с.) наҕараадалаабытара. Туяра Васильевна оҕолору билимгэ сыһыанан дьарыктыыр, үөрэнээччилэрэ үгүс билим кэмпириэнсийэлэргэ ситиһилээхтик кытталлар: Дьячковская Аэлита өрөспүүбүлүкэтээби «Башарин аабылылар» «Үс дойду кэрэ анардарын уобарастара» («Образы женщин трех миров») үлэтинэн 3-с миэстэ (2016 с.), 6-с кылаас үөрэнээччигэ Борисов Денис улуустаабы «Далан аабылылар» «Е.И. Коркина аатынан лауреаттар» үлэтинэн 2-с миэстэ (2017 с.) буолбуттара.

Оҕолорго аналлаах норуоттар икки ардыларынаабы прикладной ускуустуба аналлаах күрэххэ Туяра Васильевна үөрэнээччилэрэ көхтөөхтүк кытталлар. Ол курдук, 2020с. «Дыыл кэмэ» куонкурсука 4-с кылаас үөрэнээччигэ Владимирова Валерия «Күннээх сайын» үлэтинэн 1-кы миэстэ, «Тапталлаах ийэбэр бэлэх» күрэххэ 5-с кылаас үөрэнээччигэ Борисова Сайаана «Тапталлаах ийэбэр сибээки дьөрбөтө» үлэтинэн 2-с миэстэ, 8-с кылаас үөрэнээччигэ Ермолаева Юля «Солнечный свет» куонкурсука «Хоту дойду матыыптара» үлэтинэн 1-кы миэстэ, «Мое рукоделие» куонкурсука 7-с кылаас үөрэнээччигэ Потапова Лиана «Аксессуары в стиле Бохо» үлэтинэн 1-кы миэстэ буолбуттара.

Мань таһынан Туяра Васильевна уһуйар үөрэнээччилэрэ сылын ахсын улуустаабы оҕолорго аналлаах прикладной ускуустуба быыстапкаларга араас онгоһуктары онорон ситиһилээхтик кытталлар.

Кыргыттар сылын ахсын технология предметин олимпиадатыгар ситиһилээхтик кытталлар. Оҕолор муниципальнай түһүмэххэ ыһтырыллыбыт биригистээх миэстэни ылары ситиһиллэр: 10-с кылаас үөрэнээччигэ Бунашева Айына, технологияга олимпиада региональной түһүмэххэ ыһтырыллан, 2-с миэстэ буолбута (2012с.), региональной түһүмэххэ 10-с кылаас үөрэнээччигэ Семенова Сахаа 2 м. (2013с.), 10-с кылаас үөрэнээччигэ Бунашева Лена 4-с миэстэ (2015с.), 11-с кылаас үөрэнээччигэ Винокурова Айына 3-с миэстэ (2017с.), 11-с кылаас үөрэнээччигэ Андреева

Динара 4-с миэстэ (2018с.), 11-с кылаас үөрэнээччигэ Красильникова Саша 4-с миэстэ (2019с.) буолбуттара.

2020-21 үөрэх дьылыгар улуустаабы олимпиадага 8 кыыс кыттан, 7 кыыс биригистээх миэстэбэ тигистэ. Технология олимпиадатын региональной түһүмэххэ 11-с кылаас үөрэнээччигэ Тоскина Нина уонна 10-с кылаас үөрэнээччигэ Местникова Диана дистанционно кыттыны ыллылар. Бүтүн Араассыйатаабы онлайн технология олимпиадатыгар 7-с кылаас үөрэнээччигэ Скрюбина Айсена 3-с, Красильникова Саша 3-с миэстэлэри ылбытара (2019с.). «Время знаний» Бүтүн Араассыйатаабы онлайн технология олимпиадатыгар 6-с кылаас үөрэнээччигэ Борисова Кыдаана 3-с, 5-с кылаас үөрэнээччигэ Борисова Сайаана 1-кы миэстэ (2020с.) буолбуттара.

Туяра Васильевна оскуола профсоюзун кэккэ сылларга ситиһилээхтик салайбыта, оскуола тэрээһиннэрин солбуллубат диктора буолар. Киһи кылаас салайааччытын быһытынан араас дьаһалларга, куонкурстарга кыттыны ылар. Улуустаабы «Сүрэхпин оҕолорго аныбын-2012» күрэххэ «Мастерство и вдохновение» номинация, «Сүрэхпин оҕолорго аныбын-2015» күрэххэ «Мастерство и опыт» номинациялар хаһайката. Өрөспүүбүлүкэтээби «Классный класс» кэтэхтэн күрэххэ билигин салайар 7-с кылааһа бастабы миэстэни ылары ситистэ. Туяра Васильевна билигин төрдүс кылааһын салайар. Бу барыта учуутал идэтин үрдүк ирдэбиллэргэ элбээтирин көрдөрөр.

Үөрэнээччилэр ситиһиллэрэ – учуутал сыралаах үлэтин түмүгэ. Оҕолору кынаттыыр, айар дьобурдарын сайыннаран, ураты көрүүлээх педагог Туяра Васильевна инникитин үөрэнээччилэрэ өссө да үрдүк ситиһиллэринэн үөрдүктөрү дьэ эрэнэбит.

В.Н.ТУРНИНА,
В.С. Яковлев-Далан аатынан Кытаанах орто оскуолатын учуугала.

— КЭРЭ ЭЙГЭТИГЭР —

«ЧУРАПЧЫ» ЛИТЭРЭТИИРИНЭЙ ТҮМСҮҮ АЙАР КУТТААХТАРЫН СИТИИИЛЭРЭ

Аспыт үйэ биллиилээх суруйааччыта, биір дойдулаахпыт Дьуон Дьанылы «Ойуун, артыыс, суруйааччы ууһаабыт сирэ - Чурапчы» диэбитин курдук саха литэрэтиирэтигэр эпохальнай айымныылары суруйан хаалларбыт бөдөн суруйааччылардаах дойдунан-Чурапчыбуолар. Боотуруускай улуустан силэс тардан, төрөөбүт тыл умсулбанаах айар күүһүн абылтанар ылларан, улуукан айымныылары суруйбут, айылбаттан айдарылаах норуодунай суруйааччыларбыт ааттарынан кизн туттабыт.

Киһи-аймах поэзия кизн байдалын долгунугар уйдаран, себөн-махтайан, хоһоонугар хоһуйан, ырыатыгар ыллатан, айар алып кистэлэн иитигэр уһуннаба, таабырынын таайан ыллардаба! Бэйиэттэр киһини ордук долгутар орто дойду олобун, ыраас таптал иэинитин, айылба кэрэтин уустаан-ураннаан туойан, аабааччы уһуһубут устугас кутун нөһүөлээн, тиздэн кэллэхтэрэ, тыл имин таба тайанан, илбистээх имэнэр имэнэн, таптал уотугар убураппыт кэрэбэ доллоһута туойдахтара! Аабаар куттаахтар утаппытты тэнкэ устуһан, саха тылын имигэс дьүрүскэнигэр, этигэн хомус дэгэрэн добуһолун сонньотор туругар киирдэхтэрэ. Киһи барахсан айар дьайаанаах орто дойду кискигинэн сизлэн, уһун айаанга турунан айаннаабыттан, үрдүк мэнэ халлаанга ороһуйа күпсүйэн көтөбүттэн төһөлөөх элбэх уу сукуллан устубута буолуобай, төһөлөөх элбэх хаар ууллубута буолубай?

Билинни кэмнэ «Чурапчы» айар - суруйар литэрэтииринэй түмсүүтүгэр айар суолга чигиик үктэммит, хорутуулаахтык суруйа - бичийэ сылдьар хоһоонньуттардаахпыт, кэрэни кэрэһилиир кэпсээннээхтэрдээхпит. Дирин силлээх тийт силигили үүнэрини, айар үлэнэн утумнаахтык дьарыктанар дьонноохпут, үүнэн - сайдан иһэр, суруйар ыччаттаахпыт.

Аан хамсык хааччаба хаайан, элбэх үөрүүлээх тэрээһиннэрибит, сана кинигэлэрбит биһирэмнэрэ хомойуох иһин, тохтоотулар. Бу үүммүт сылга литэрэтииринэй түмсүү дьонно хоһоон эйгэтигэр үгүс-элбэх ситиһиллэниилэр, сана кинигэлэниилэр. Аан ситим нөһүө ыһтыллар өрөспүүбүлүкэтээби хоһоон улахан түһүлгэлэрин күрэхтэригэр көхтөөхтүк кыттан, кыайыы өрөгөйүн үөрүүтүн биллилэр. Ол курдук быылгы сылга ситиһини сизлэпит эдэр

хоһоонньуттарбыт ааттарын үөрүүнү кытта ааттыыбыт. Бэс ыйыгар Москва куоракка «Кыһыл болуоссат» киһигэ бэстибээлигэр Наталья Иванова «Я выбираю жизнь» диэн сана кинигэтэ «Бастын регионнаабы таһаарыы» диэн номинация лауреата буолла. Ону тэнэ биһиги хоһоонньуулут Ираида Коркина - Чугдаара элбэх күрэхтэһиилэргэ кыттан, кэккэ ситиһиллэннэ.

Драма жанрыгар 1-кы миэстэ - Бүтүн Араассыйатаабы абылба ахсааннаах төрүт омуктар сабалааччы суруйааччыларын күрэхтэригэр.

«Сизрээх Араассыйа» баартига эдэр суруйааччыларыгар лауреат буолбута.

Өрөспүүбүлүкэтээби «Времена года Якутии» сахалыы хоһоону суруйууга - 1-кы миэстэ.

«Айар аартыкпыт аргыстара» диэн суруйар ыччат түмсүүтүн иһинэн ыһтыллыбыт тэттик кэпсээннэ суруйуу күрэххэ 1-кы миэстэ.

Биір дойдулаахпыт, эмиэ эдэр кэскиллээх хоһоонньуулут Ольга Янцен «Времена года Якутии» өрөспүүбүлүкэтээби аһабыс хоһоон күрэххэ нууччалыы тылынэн хоһоон суруйуутугар 1-кы истизэлэннээх лауреат буолан, кыайыы чыпчаалыгар табыста. Мария Винокурова эдэр хоһоонньуулут ити күрэхтэһиигэ кыттан, сахалыы хоһоон айыытыгар 3-с истизэлэннээх лауреат буолбута улахан ситиһии.

Билигин хамсык хааччаба хаайан, аан куйаар ситимин нөһүө элбэх күрэхтэһиилэр буолаллар. Онук күрэхтэһиилэргэ биһиги литэрэтииринэй түмсүүбүт хоһоонньуттара көхтөөхтүк кытталлар. Өкөмнөөбү норуот тыйаатыра тэрийиитинэн өрөспүүбүлүкэтээби «Таптыбын кылгас сайыннаах» хоһоон күрэххэ ситиһилээхтик кыттан, Мугудайтан Евдокия Катакова - Чэлгийэ - «Ураты тыллаах айааччы», Елизавета Сивцева - Күндэйэ, Пелагея Игнатьева - Намыына иккиэн «Бичиктээх бэрдэ» номинацияга тигистилэр. Бастабы үрдэлгэ Мындабаайыттан төрүттээх Степан Кожуров - Ыстапаан Таастаах, Кылаан кыайылаах Римма Корякина - Хотууна буолулар. Быыл Елизавета Сивцева - Күндэйэ хоһоон

ыллыгар үктэнээт, икки сана кинигэтин бэчээттэттэ. Кэтэхтэн ыһтыллар хоһоон күрэхтэһиилэригэр анал ааттарга тигистэ: «Бичиктээх бэрдэ», «Уйгу ыһабын уруйдааччы», «Үтүө тыллаах иэийи», «Уран тыл».

Мугудайтан Евдокия Катакова - Чэлгийэ «Таптыбын кылгас сайыннаах» хоһоон күрэххэ «Ураты тыллаах айааччы» буолла. «Ыра санаа кыната» ахтыы кинигэтин бэчээттэттэ.

«Сахалар сэри кэмигэр» айар түмсүүлэр хомуруннууктарыгар, «Туллуктар туойаллар» хомуруннуука хоһоонноро киирдилэр.

Өкөмнөөбү А.С. Данилова аатынан «Бардыры» КК норуот айымнытын тыйаатыра ыһтып «Ого-ого эрдэххэ» хоһоон күрэххэ «Золотое перо» анал аакка тигистэ. Чэбдигирди сылыгар аналлаах «Куһаҥан дьаллыгы утарабын» хоһоон айыытыгар «Талба талаан» анал ааты ылла.

Пелагея Игнатьева - Намыына «Уран тыл уһаа», «Бичиктээх бэрдэ», «Ураты тыллаах айааччы» номинациялары ылла, «Олонхо ыһаба» хоһоонунан кылаан кыайылаабынан, «Куһаҥан дьаллыгы утарабын» күрэххэ дипломант буолла.

Николанна Бушуева - Арчылаана Чаран «Ийэм сылаас мичээрэ» диэн өрөспүүбүлүкэтээби кэтэхтэн хоһоон күрэххэ 2-с үрдэл, «Куһаҥан дьаллыгы утарабын» күрэххэ «Уран тыллаах хоһоонньут» номинацияга тигистэ.

Светлана Георгиевна Егорова - Тулуйхаана «Эһигинэн кизн туттабын» өрөспүүбүлүкэтээби хоһоон күрэххэ «Бичиктээх бэрдэ» анал аат, «Сандаал сааһы уруйдуубун» 2-с истизэлэннээх дипломант уонна «Уоттаах сэри кутаата» диэн өрөспүүбүлүкэтээби күрэххэ - сэри кэмин туһунан ахтыларга 1-кы үрдэлгэ «Харах уулаах кыайыы күнэ» диэн ахтыытын иһин табыста.

Надежда Попова Саха сирин алгысчыта А.С. Федоров 80 сааһын үбүлүөйүгэр анаммыт тэрээһингэ сэнээрини ылан ситиһиллэннэ. Онно тобусуһууаан аатыттан кинигэ анаммыт композицияны онорон, «Охондойбут биһиэнэ» анабыл хоһоонунан кытына.

Ити курдук араас таһымнаах хоһоон күрэхтэрэ тийгин быспакка буола

тураллар.

Сотурутаабыта саха ыһабын туһунан өрөспүүбүлүкэтээби ырыа-хоһоон күрэххэ буолан аспыта. Тэрийээччилэринэн «Төрүт баай» уопастыбаннай тэрилтэ, «Саха сүһүтэ» хааһына тэрилтэ, «Кыым.ру» саайт норуот хаһыата буолулар. Үрдүк таһымнаах дьүүлүүр субэ түмүгүнэн биһиги түмсүүттэн хоһоонно 2-с чыпчаалга Вячеслав Хон «Алаачайбыт, Манааспыт», Римма Корякина - Хотууна «Сахабыт ыһаба барахсан» 1-кы чыпчаалга табыстылар. Дипломунан, харчынан наҕараадалаһылар. Ырыа түһүмэххэ Хотууна хоһоонугар, Михаил Пестряков матыыбыгар, Михаил Пестряков ырыата иккис чыпчаалга табыста. Ону таһынан Хотууна Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүгэр «Ойуу тылын күүһэ» хоһоон күрэххэ бастабы миэстэ буолла.

Улахан үөрүүбүтүнэн, ситиһиллэрибитинэн бэйэбит хоһоонньуттарбыт кинигэлэрэ күн сирин көрөн сүрэхтэһиилэрэ буолулар. Дмитрий Федоров - Оһуохай Уона «Иэй-куой, Ийэ тылым!», Наталья Иванова «Я выбираю жизнь», Хотууна «Итэбэй, түүл этэ», Николанна Бушуева - Арчылаана Чаран «Ийэр кутум сүлүмэ», Данил Созонов - Ардах «Айылбаттан айдарылан», Елизавета Сивцева - Күндэйэ «Сүрээм ийиһилэрэ» уонна «Айылбалыын алтыһан», Гавриил Адамов - Сайдам «Таптал уонна дьүккүөр» диэн кинигэлэрэ бэчээттэнэн табыстылар.

Ити курдук, биһиги литэрэтииринэй түмсүүбүт бэйэтин кыабынан күрэхтэһиилэргэ кыттан, бэйэтин аатын чистээхтик сүгэн үлэли ололор. Айар ыллыгыт килбиэннээх иэнэ өссө да кэнээн, суруйар берүбүт сытырхайан, апытаах эйгэ абылан хонуутугар өссө да элбэх чабылхай айымнылар айылла туруохтара, ситиһиилэр кэлэн иһиэхтэрэ!

Римма Иннокентьевна КОРЯКИНА - ХОТУУНА - Суруйааччылар сойуустарын норуоттар икки ардыларынаабы түмсүүтүн, СӨ Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ, «Чурапчы» айар - суруйар түмсүү салайааччыта.

Дмитрий Николаевич Федоров – Онуохай Уола хоһооннорун ааҕар, сэргиир дьон элбэх. Бастаагы кинигэтэ 2018 сыллаахха «Айар тыл умсулбана» диэн ааттанан тахсыбыта. Хомурунньукка аан тылы биллиилээх суруйааччы, поэссса Александра Григорьева – Сандаарыйа суруйбута, «Поэзия голоноугар эрэллээхтик киирэн кэллэ», «үгүс үйэлэр өрөгөйдөөх куттарын инэриммит тыл тыыннаах эйгэтигэр өксөкү кыыл курдук хоодуоттук өрө көттө» диэн сыаналаабыта уонна айар аартык устун «хангыл сылгы көмүс сизилин долгунурда» үйэлэргэ айанныырыгар албаабыта.

Кинигэ ааҕааччыларга сэксэриини ылбытын тыл үөрэхтээхтэрэ Светлана Самсонова – Сиибиэтэ, Светлана Егорова – Тулуйхаана ырытыыларга туһулууллар. Кинилэр Онуохай Уолун «хоһооннорго сырдык, сылаас тыыннаахтар», «күн мичээрдээхтэр» диэн тэбис-тэннэ быһаараллар.

Айар уоһаанга төлөрүйбэттик ылларбыт хоһоонньут бу сырылыга Тылга акаабыт айымньыларын түмэ тардан, ааҕааччы дүүлүгэр таһаарда. Бу тизмэҕэ кини ик кутун изийитин барытын аныыр, «тылым - тыыным» диир. Бу кинигэ Тылга гимн диэхпин баҕарабын. «Тыл» диэн тыла суох хоһоон манна суубун тэнэ.

Бастатан туран, тыл - киһи кыылтан уратытын билиэтэ. Тыл - киһи өркөн өйүн, самныбат санаатын туһута. Ааптар араас эпитеттэри, дабааһыннары сыһыаран, «тылга» бу буола турар кэмнэ сыһыанын көрдөрөр, ол аайы тыл араас өттүнөн көстөр, киһини сөхтөрө күлүмнүүр: кылыс тыл, ойуу тыл, истин тыл, тэһий тыл, толуну тыл, уох тыл, эриэккэс тыл, хомоһой тыл, уран тыл, кэрэ тыл, кыа тыл, мэник тыл, дьэһкэ тыл, тымтык тыл, тойук тыл, истин тыл, көннөрү тыл, дьолуо тыл, суо тыл, хатан тыл, кэмчи тыл, истин тыл, үтүө тыл, эһин

тыл, аман тыл, бэргэн тыл, өркөн тыл, сүмэ тыл, ааттал тыл, тыыннаах тыл, илбис тыл, үөрэ-дүүрэ тыл... Ардыгар тылы сатаан туттубаттан санаарбаан эбэтэр төттөрү ыгыллыыттан-тууйуллууттан тахсан ыар-нэһир буолалларын манньык тиздэр: кэмсилгэн тыл, хомуруйуу тыл, холус тыл, хабыс тыл, салан тыл, көһүүн тыл, лэбээр тыл, салан-барбах тыл, мээһэ тыл, үтүрүм тыл, үтүргэн тыл, көннөрү тыл, сөтөгөй тыл, сыһырыбыт тыл, солуута суох тыл... Дьэ, кырдык, тылы манньык чугастык ылынар киһи «тылым - тыыным» диирэ сөптөөх. Ону таһынан Онуохай Уола тылы бэйэтин эмиз тыыннаах окорор кыахтаабын көрөбүт. Кини хоһоонноругар тыл көннөрү күннээгини кэпсэтэр ньыма эрэ буолбатах, өссө киһини кытта тэннэ үөрэр-көтөр, ыллыыр-ытыыр, сайдар-тыллар доҕор.

Ийэхинэн, Төрөөбүт тыл сүдү суолтата, киһини эрэ барытын долгутар дьылбата бу айымньыларга эмиз көстөр. Ийэ тыл, төрүт тыл, удыур тыл, айыы тыл, тойук тыл, хомурун тыл, тирэх тыл, өһүк тыл, айар тыл, иитиэхтиир тыл, сайар тыл, хаарыан тыл, алгыс тыл диэн сахабыт тыла саха саналаахтарга барыларыгар дьайар күүһүн этэр.

**Ыйрдарбыттан
Ыраах араан
Ыгылыыан
Ыллахпына,
Тизгэммиттэн
Тэлэһийэн
Туоххаһыйан
Турдахпына,
Аймаптаммын
Амньарытан,
Ахтылтаммын
Аһарабын,
Урангынан
Умсугутан,
Мунчаарыбын
Муннарабын...**

Уонна киниэхэ күүстээх тапталын иһирэхтик манньык тиздэр: түптэ сыттаах тыл сүмэтэ, дьэдьээн сыттаах тыл оһуора, хотуур тыастаах тыл дүүрэтэ, сайын куттаах тыл ханыыта, алаас сыттаах, айыы тыыннаах, айар куттаах сахам тыла, тирэх буолар төрүт тыл, кынат буолар кылыс тыл, ылбабайкаан ытык тыл, харыһыйсар хаарыан тыл...

Онуохай Уола өбүгэттэн хаалбыт тылбыт-өспүт сүтэн-өһөн хаалыа диэн санныыар санаада ардыгар ылларарын көрөбүт. Бу кыһалба уопастыба ыарыыта буоларын этэр.

**Аһары сайдыы
Адабынан,
Сахам тылын
Саргыларын
Сайыннарыан
Саарбахтыыбын,
Тилиннэриэн
Тэһииркиибин,**

**Тулсарыабын
Тобулбаппын...**

Кимнээх-туохтаах бу ааннаах буолан быһаанарбытын алдархайтан көрөр. Ыччат ылаҕалаан дуоһунастаах ылыстабына, суруйааччы туруннабына, баҕардахпытына, төрөөбүт тылбытын быһыахпытын булан этэр: «биһиги буолбатабына, ким?» диэн туруору ыйытар.

Айар мун ыарыһыгар ылларбыт киһи быһыытынан ити дьарык хайдабын-туобун туһунан анааран ылар.

**Тылы тылга
Ылсарары
Тыллаах бары
Сатыыр ини?
Оттон ону
Сылаас тыыннаан,
Дьонго тиздэ
Дьэрэлтэр –
Киһи ахсын
Күндүлэммит
Дьикти кэрэ
Дьобур эбээт!!!**

Онуохай Уола хоһоонноругар ийэр-куйар, ыллыыр-ытыыр, дьоб тойугун да дуоратар... Ардыгар баар буолар кэп туонуу, кыланы аһардаах тойук, энэлгэн этии, эгэлгэ дэгэттээх эбэ, ыар баттык санаа, хооруйар хом сана. Ааптар санаатыгар, Ийи кыыс итинник түгэннэ иһийэр, кэлэбиттии кумуйар, оттон сырдык санааттан, үтүө тылпартан бэттэх кэлэр, «ойуу тыл уранын сыналлыыр».

Сэмэй саха киһитин сизиринэн, хоһоонньут бэйэтин айымньыларын имик-самык дорҕоон, ииччэх-бааччах санаа, иһил-таһыл этии, туолар-туолбат ыра, баллыр-иллир хоһоон диэн ылар да буоллар, тылы тыынныыр дьобур киһи аайы бэриллэбэтин өйдүүр.

**Элбэх дьонго, кизг эйгэ
Этэн-тыһынан испэтэхпин,
Эттээн-эллээн ыраас лиискэ
Эгэлгэлээн бичийэбин.
Кэрэхсэтэ кэпсээбэтэх
Кэрэ тылбын кэккэлэтэн,
Симиттэммин ситэрбэтэх
Силиктэрин сириэдитэн,
Уу-чуумпуга куустараммын,
Утуйарбын да умнаммын,
Ылары курдук ыллараммын,
Ылсарары кыа тылларбын.
Уран тылым соноругар
Уһун түүнү кылгатабын.
Хоһоон тыллар хонуутугар
Хоммут курдук сананабын.**

Оттон суруйааччы киһи кыһалбата биир: ааҕааччыны булуу. Аныгы кэм албаһа, интернет, манна көмөтө улахан. Хараххын хайа тардаат, хоһоон биһин-уһун арааһын, талбыккын ааҕаачхын сөп. Ол гынан баран хоһоонньут эрэ хойдубут, суруйааччы бөҕө сууласпыт кэмгэр болҕомто тардар уустук. Ааҕааччы да араастаах,

сэргиирээ сэдиптээх. Онуохай Уола ону умнубат.

**Ааҕааччы, эн сэксэрэнгин,
Айар дьалын инэрэбин,
Хоһооннорбун кэрэхсээнгин,
Хохуйарбар күүс эбэбин.**

Киһи сэргиир хоһооннорун суруйуу ыарахан үлэ буоларын Дмитрий Николаевич туох баар этинэн-хаанынан, дууһатынан билбит киһи. Кини улуу поэт Анна Ахматова: «Знали бы вы, из какого сора вырастают стихи», - диэн тылларын хагылыыр.

**Оо, билэргит буоллаар
Хайа киртэн-хахтан
Хоһоон төрөөн тахсарын,
Ууну-уоту унуордаан,
Уһаарыллан тылларын...**

Айар абыланна ылларбыт киһи барыта үйэлэри унуордуур айымньылары суруйуон баҕарар буолуохтаах. Ол дьол кимизхэ тиксэрэ дэбигис өйдөмөт, таайылыбат таабырын быһыылаах. Биллииктүү суола араас. Былаастаах дьон быһаарыыларга оруопланыан да син. Сытыы-хотуу буолан, кэпсээн-көрдөрүнэн да чорбойуохха сөп. Оттон тылы тыынныыр дьобурун үрдүк таһымна тийэ сайыннарбыт, сэмэй тыа киһитэ Онуохай Уола ити моһоллору этэннэ туораатар.

**Чуо сагам
Чопчуланан,
Симик сагам
Сириэдийэн,
Сааран сагам
Саталанан,
Килбик изийим
Килбизиннэн,
Кэнэн этиим
Кэрэтийэн...
Иһиллээ дуо?
Хаһан эрэ...**

Иһиллээ диэн күүскэ этиэхпин баҕарабын. «Эн буолбатаххына, ким?» - диэн утары ыйытыахпын баҕарабын.

Онон Сандаарыйа – Александра Григорьева албаан атаарбыт ханыл сылгытыгар Ийэ тыла көмүс инэхэ тирэхтэнэн, поэзия хонуутун устун Онуохай Уолун тылы тыынныыр дьулурбан айана тохтооботун, ыра санаата туоллун!

**Кэрэбэ дабаттар инэхэм,
Кэрэбэт сахалыы мин сагам –
Уран тыл ойуулаах түһүлгэм,
Умсулбан алыптаах сарданам,
Дабааннаах олобум аартыгар
Дьулурбан айаннын быһыма...
Күлүмнээ, мин көмүс инэхэм,
Көһүлгэ талаһар үктэлим,
Ийэ тыл илбиһин инэрэ,
Иччилээх изийинэн илгийэ.**

Светлана ВИНУКОВА –
СЫРДААНА,
РФ Суруналыыстарын сойууһун
чилиэнэ.

— УГОЛОК ПОЛИЦИИ —

ТЕЛЕФОННОЕ МОШЕННИЧЕСТВО

Цель мошенников – заставить граждан передать свои денежные средства «добровольно». Они хорошо знают психологию людей и используют следующие мотивы: беспокойство за близких и знакомых, беспокойство за свой телефонный номер, счет в банке или кредитную карту, любопытство – желание получить доступ к СМС и звонкам других людей.

Ситуация 1. Вам от имени оператора приходит СМС-сообщение с текстом о поступлении на ваш счет определенного количества средств. Пока вы задаетесь вопросами, как и откуда могли прийти деньги, приходит другое СМС – сообщение с текстом, что деньги внесли на ваш счет по ошибке, и просят вернуть такую же сумму на «правильный» абонентский номер. Либо человек, «ошибочно» положивший вам деньги на телефон, звонит лично и вежливо, но весьма настойчиво просит вернуть

средства. Многие попадают на этот обман, потому как суммы здесь фигурируют небольшие.

Как поступать в такой ситуации.

Проверьте баланс счета, чтобы удостовериться, что он был пополнен на названную незнакомым человеком сумму.

Ситуация 2. Вам приходит СМС с просьбой перезвонить на указанный номер мобильного телефона. Просьба может быть обоснована любой причиной – помощь другу, изменение тарифов связи, проблемы со связью и так далее. После того как вы перезваниваете, вас долго держат на линии. Когда это надоедает, вы отключаетесь – и оказывается, что с вашего счета списаны крупные суммы.

Другие варианты этого вида мошенничества выглядят так. Абоненту приходит СМС – сообщение, содержащее объявление с предложением стабильной работы с высокой зарплатой. Для

получения информации о работе предлагается отправить СМС или позвонить на короткий номер (повышенная стоимость СМС или платный автоответчик).

Приходит СМС, что вы подписаны на какую-то услугу (получение прогноза погоды и т.п.) несколько дней бесплатно. Чтобы отключиться, нужно набрать сообщение СТОП на такой-то четырехзначный номер. Если отправите СМС, то денег на счету заметно поубавится.

Как поступать в такой ситуации.

Единственный способ обезопасить себя в этой ситуации не звонить по незнакомым номерам и не отправлять СМС.

Участковый уполномоченный полиции
ОМВД России по Чурапчинскому району,
младший лейтенант полиции Андросов И.И.

— ГОРОСКОП —

ОВЕН

Перед Овнами, которые экономически связаны с зарубежьем, могут получить новые возможности. Это станет основой для расширения поля деятельности до интернациональных масштабов. Но несмотря на довольно позитивную обстановку сфера взаимоотношений будет пока на последнем месте.

ТЕЛЕЦ

Первая часть недели у некоторых Тельцов будет посвящена решению проблем с любимым человеком. Проявите понимание и корректность, так вы сможете не допустить перерастания небольших недомолвок в настоящие скандалы. Держитесь спокойно, не допускайте излишней холодности.

БЛИЗНЕЦЫ

Первая половина недели может вызвать у некоторых Близнецов разочарование. Необходимо сосредоточиться на рабочих делах. Вы будете медленно, но верно продвигаться к намеченным целям. Окончание недели - время серьезных перемен, старайтесь быть как можно активнее.

РАК

В начале недели возможна серьезная проверка целей и принципов. Тем из Раков, кто хочет сохранить свои дела в тайне, звезды настоятельно рекомендуют завершить все действия до конца недели. В противном случае ваш секрет, скорее всего, откроется.

ЛЕВ

Решением более серьезных вопросов некоторым Львам звезды рекомендуют заниматься во второй половине недели. В это время вы также можете упорядочить свои интимные отношения, сделать их более стабильными, почувствовать большую уверенность в своем партнере.

ДЕВА

Неделя отмечена возрастанием энергетического потенциала Дев. Вы несколько погружены в себя или страдаете от обстоятельств, которые постоянно складываются не в вашу пользу. Кто-то может заниматься ремонтом машины, другие будут заглаживать последствия внезапно разгоревшихся конфликтов.

ВЕСЫ

Ценные идеи в работе Весам могут подсказать родители. Вы будете чувствительны к различным интересным высказываниям известных и не очень людей. Есть вероятность встретить книгу с интересным слогом и нестандартными мыслями. Весы смогут пообщаться с оригинальным человеком вживую.

СКОРПИОН

Постарайтесь быть осторожнее с деньгами - вероятны финансовые потери. Держите свои средства под строгим контролем. Возможно, придется отдавать долги или, наоборот, возвращать ранее данные в долг деньги. Игровые автоматы и казино на этой неделе - не для Скорпиона.

СТРЕЛЕЦ

В течение этой недели Стрельцы могут утомиться настолько, что придется экстренно уходить в непродолжительный отпуск, чтобы отдохнуть от суеты. В делах любовных Стрельцам некоторые обязательства придется брать на себя. Не переживайте, позже вы сможете от них отказаться.

КОЗЕРОГ

У Козерогов продолжают ситуации, в которых ведущую роль играют женщины, вольно или невольно вы будете участвовать в решении проблем прекрасной половины, включая жен, сестер и дочерей. Финансовое положение стабильно. Золотых гор ждать неоткуда, но вероятны денежные поступления.

ВОДОЛЕЙ

В начале недели у Водолеев появится шанс для успешной самореализации на работе. Чтобы добиться поставленной цели, имеет смысл объединить усилия с другими людьми. От настроения и энергии будет зависеть успешная реализация замыслов и долгосрочных совместных планов.

РЫБЫ

В понедельник желательно избегать общения с начальством. А если встреча неизбежна, то старайтесь обдумывать каждое слово. Не пускайте ничего на самотек, иначе все сложится неудачно. В выходные дни идеи, которые казались Рыбам непрактичными, докажут свою полезность.

— КӨР-СЭРГЭЭ —

«Саха» НКХ ханаалын

Бэс үйүн 28- от үйүн 4 күннэринээби бырагыраамата

Бэс үйүн 28 күнэ Бэнидиэнник 06:00 - Саҥа күн 6+ 07:00 - Утро Якутии 6+ 08:00 - Саҥа күн 6+ 10:00 - Тизргэн 12+ 10:30 - Подворье 12+ 11:00 - Олохунаба олонхо ыһааба 6+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Асчыттар 12+ 13:00 - Хранители времени 12+ 13:30 - «Саха сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Сэһэн сирэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Олох үөһүгэр 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Будни ученого-медика 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Уруоку кэм олонхоһуттара 6+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Ис сүрэхтэн 6+ Бэс үйүн 29 күнэ оптуорунуук 06:00 - Саҥа күн 6+ 07:00 - Утро Якутии 6+ 08:00 - Саҥа күн 6+ 10:00 - Тизргэн 12+ 10:30 - Подворье 12+ 11:00 - Олохунаба олонхо ыһааба 6+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Асчыттар 12+ 13:00 - Дойдум дьоно 6+ 13:15 - Актуальное интервью 12+ 13:30 - «Саха сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Актуальное интервью 12+ 18:30 - ПроАвто 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Кэнсиэр 6+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Актуальное интервью 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+	12:15 - Асчыттар 12+ 13:00 - Иван Мигалкин 250 сылыгар анаммыт ыһаах 6+ 13:30 - «Саха сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Сэһэн сирэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Олох үөһүгэр 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Будни ученого-медика 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Олох үөһүгэр 12+ Бэс үйүн 30 күнэ сэрэдэ 06:00 - Саҥа күн 6+ 07:00 - Утро Якутии 6+ 08:00 - Саҥа күн 6+ 10:00 - Тизргэн 12+ 10:30 - Подворье 12+ 11:00 - Олохунаба олонхо ыһааба 6+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Асчыттар 12+ 13:00 - Дойдум дьоно 6+ 13:15 - Актуальное интервью 12+ 13:30 - «Саха сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Сэһэн сирэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Олох үөһүгэр 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Будни ученого-медика 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+	информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Сэһэн сирэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Актуальное интервью 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+ От үйүн 1 күнэ чэппизэр 06:00 - Саҥа күн 6+ 07:00 - Утро Якутии 6+ 08:00 - Саҥа күн 6+ 10:00 - Тизргэн 12+ 10:30 - Подворье 12+ 11:00 - Олохунаба олонхо ыһааба 6+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Асчыттар 12+ 13:00 - Дойдум дьоно 6+ 13:15 - Актуальное интервью 12+ 13:30 - «Саха сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Сэһэн сирэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Актуальное интервью 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+	15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Актуальное интервью 12+ 18:30 - Пути великих свершений 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Актуальное интервью 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+ От үйүн 2 күнэ бэтиинсэ 06:00 - Саҥа күн 6+ 07:00 - Утро Якутии 6+ 08:00 - Саҥа күн 6+ 10:00 - Тизргэн 12+ 10:30 - Подворье 12+ 11:00 - Олохунаба олонхо ыһааба 6+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Асчыттар 12+ 13:00 - Дойдум дьоно 6+ 13:15 - Актуальное интервью 12+ 13:30 - «Саха сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - Интеллектуальная игра 12+ 15:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Сэһэн сирэ 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Актуальное интервью 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+	информационная программа 12+ 15:15 - Интеллектуальная игра 12+ 15:30 - Документальный фильм 12+ 16:15 - Бастыҥ клип 12+ 16:30 - Хранители времени 12+ 17:00 - «Тэтим» радио 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационная программа 12+ 18:15 - Актуальное интервью 12+ 18:30 - ПроАвто 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Кэнсиэр 6+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Актуальное интервью 12+ 21:15 - Тизргэн 12+ 21:45 - Подворье 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Итоги дня 12+ 23:00 - Эл Иитэ 12+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Талбан 12+ От үйүн 3 күнэ субуота 06:00 - Золотой фонд 12+ 07:00 - Саха итэҕэлэ 12+ 07:30 - Геван 12+ 08:00 - Просто вкусно 6+ 09:00 - Бастыҥ клип 12+ 09:15 - Истин илдьит 6+ 10:00 - Аал луук мас 6+ 10:45 - Будни ученого-медика 12+ 11:00 - Саха сатаабата суох 12+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Кэрэ кэпсээн 6+ 13:30 - «Якутия» информационная программа 12+ 13:45 - Сайын кэллэ! 0+ 14:00 - Дьгын ооньуулар-2021 12+ 18:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 18:15 - Истин илдьит 6+ 19:00 - Моя Якутия 12+ 19:30 - Клевая рыбка 12+ 20:00 - ПроАвто 12+ 20:30 - Итоги недели 12+ 21:00 - Спектакль 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Спектакль 12+ 00:00 - Чөл буолуох! 6+	информационная программа 12+ 18:15 - Истин илдьит 6+ 19:00 - Охота и рыбалка в Якутии 12+ 19:30 - Пути великих свершений 12+ 20:00 - Утээн кэпсээн 12+ 20:30 - «Якутия» информационная программа 12+ 20:45 - Сахалыы минэ 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Ырыа кыһаа 6+ 23:45 - Бастыҥ клип 12+ 00:00 - Просто вкусно 6+ 01:00 - Документальный фильм 12+ 02:30 - Утээн кэпсээн 12+ 03:00 - Кувэрчэ-шоу 12+ 03:45 - Кэрэ кэпсээн 6+ 05:00 - Подворье 12+ 05:30 - Тизргэн 12+ От үйүн 4 күнэ баскыһыанна 06:00 - Золотой фонд 12+ 07:00 - Саха сатаабата суох 12+ 07:30 - Геван 12+ 08:00 - Чөл буолуох! 6+ 09:00 - Будем вместе 12+ 09:15 - Истин илдьит 6+ 10:00 - Полярная звезда 6+ 10:45 - Бастыҥ клип 12+ 11:00 - Саха сатаабата суох 12+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Ис сүрэхтэн 6+ 13:30 - Итоги недели 12+ 14:00 - Дьгын ооньуулар-2021 12+ 18:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 18:15 - Истин илдьит 6+ 19:00 - Моя Якутия 12+ 19:30 - Клевая рыбка 12+ 20:00 - ПроАвто 12+ 20:30 - Итоги недели 12+ 21:00 - Спектакль 12+ 22:15 - Бастыҥ клип 12+ 22:30 - Спектакль 12+ 00:00 - Чөл буолуох! 6+
--	---	--	---	--	--

Хайхат бичээжээ бариглэр графика: 16 ч 00 м. Бичээжээ бэригинна: 16 ч 00 м. "Сэвхэбээжээ" автономнай тэрилтэтин "Сала олох" хайхат эрдэсийнэлэгэр 24.06.2021 с. офсетта бичээжээна
 Типография задырына: 676670, Чуралчы сап, Карл Маркс уул, 28 "я". Индекс: ПИИ64. Хайхат нэдиэлээ нээхтэ сүүдэрүнүүхэ урша бэригинна тэхсээ